

daad en gedachte

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

29ste JAARGANG, NUMMER 7, JULI 1993

DAAD EN GEDACHTE

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDRAGEN

Redactie en administratie:

Schouw 48-11
8232 BD Lelystad
Postgiro 30 76 95

HARDE MAATREGELEN? DAT IS IETS VOOR EEN SOCIAAL-DEMOKRAAT

In de zomer van 1989, vlak na de in mei gehouden Kamerverkiezingen, maar nog vóór de vorming van het derde kabinet-Lubbers, hebben wij er in *Daad en Gedachte* op gewezen, dat er voor de arbeiders geen enkele reden was ook maar iets te verwachten van een deelname van de PvdA aan wat voor regering ook. In de herfst van het jaar daarop, nadat de regering waarvoor ook de PvdA de volle medeverantwoordelijkheid was gaan dragen een jaar aan het bewind was, hebben wij een eerste balans opgemaakt. We wezen er toen op, dat er van de verwachtingen die in bepaalde kringen gekoesterd werden praktisch niets was uitgekomen. Zij die van een koersverandering droomden, zij die in de illusie verkeerden dat er een ander beleid zou komen met Kok als vice-premier en minister van financiën en Elks ter Veld als staatssecretaris van sociale zaken werden met hun neus op een bittere werkelijkheid gedrukt.

Het was eind 1990 en ook in de jaren daarna volsrekt niet zo dat men een andere Partij van de Arbeid te zien kreeg dan men gekend had in de jaren dat zij in de oppositie was. Wie dat meende en uiting gaf aan teleurstelling, boosheid en verontrusting, was het slachtoffer van een misverstand. Dat misverstand bestond hieruit, dat men de PvdA voor een „socialistische” partij hield en niet besepte, dat zij nooit anders was geweest dan een partij die voor een moderner kapitalisme ijvert en een progressief beleid voert. Een progressief beleid zo lang dat mogelijk is, moet men daar aan toevoegen.

Eenmaal aan de regering in een periode met heel andere maatschappelijke verhoudingen dan in het (inmiddels al vérré) verleden, handelden de PvdA-ministers, de PvdA-staatssecretarissen en de PvdA-kamerleden precies zo als van de leden van een kapitalistische partij te verwachten viel.

Maar dat is niet het enige wat over hun optreden moet worden vastgesteld. Als erfgenamen van de sociaal-demokratie, die in het eerste kwart van de twintigste eeuw voor lotsverbetering van de werkenden streed, teerde de PvdA op een mythe, de mythe namelijk dat zij de partij was die konsekvent de belangen van de arbeiders verdedigde. In werkelijkheid kwam de sociaal-demokratie slechts konsekvent voor *bepaalde* belangen van de arbeidende klasse op, belangen die tegelijkertijd strookten met de belangen van het ondernemersdom. Een kortere arbeidstijd, betere hygiëne, betere huisvesting, dat alles droeg

— met tal van andere verbeteringen — aanzienlijk bij tot een grotere arbeidsproductiviteit.

De woordvoerders van de PvdA hebben, evenals die van de vroegere SDAP, altijd uit alle macht geprobeerd de mythe levend te houden. Zij hadden daarbij groot belang met het oog op de verkiezingen. Maar onder bepaalde omstandigheden vervulde de mythe ook nog een andere rol. De mythe, dat de arbeidersbelangen bij de sociaal-demokratie in goede handen zijn, is namelijk af en toe ook van groot belang voor de bourgeoisie.

Meer dan eens is de sociaal-demokratie geroepen om als regeringspartij minder plezierige maatregelen te verdedigen en door te voeren, maatregelen die men van andere partijen of van kabinetten van andere signatuur niet zo gemakkelijk zou accepteren. In Nederland, waar de sociaal-demokratie tot aan de tweede wereldoorlog nooit anders dan oppositiepartij was, is dat minder het geval geweest dan elders. Maar zó en niet anders is de taak geweest die de PvdA tussen eind '89 en nu zo goed mogelijk heeft vervuld. Wie er aan mocht twifelen of deze bewering steek houdt, moet zijn oor te luisteren leggen bij de begin juni afgetreden staatsekretaris voor sociale zaken, Elske ter Veld.

Op 19 juni j.l. publiceerde het weekblad *Vrij Nederland* een drie pagina's groot interview met haar. Sommige van haar uitspraken kunnen moeilijk worden misverstaan en maken het voor elkeen duidelijk dat dit kabinet voor de taak stond de arbeidende klasse de ene verslechtering na de andere door de strot te duwen.

Elske ter Veld verklaart zonder enige terughouding, dat zij zichzelf voor deze taak bijzonder geschikt en geroepen achtte vanwege — wat zij zelf noemt — haar „linkse verleden”. „Ik heb”, zegt zij, „te gemakkelijk gedacht: als Elske met haar linkse verleden harde bezuinigingsmaatregelen voor haar rekening neemt, zal iedereen begrijpen dat die echt nodig zijn. Van mij zullen ze dat geloven.”

Als Elske ter Veld van haar „linkse verleden” spreekt, dan bedoelt zij de tijd dat zij in de vakbeweging werkzaam was en evenals de huidige vice-premier Kok krachtig stelling nam tegen harde maatregelen van de toenmalige regering of, ietwat later als Kamerlid opkwam voor de minima. Ze liet een geluid horen dat niet weinig bijdroeg tot een versterking van de mythen die zowel de vakbeweging als de PvdA aankleven. Maar de werkelijke betekenis van dat zogenaamde „linkse verleden” kan hier buiten beschouwing blijven. Met haar zojuist geciteerde woorden heeft zij, voor wie het nog niet wist, het geheim verraden van de „socialistische” regeringsdeelname in het algemeen.

Uit het in *Vrij Nederland* gepubliceerde interview met Elske ter Veld blijkt nog veel meer. Ze onthult dat de kopstukken van de PvdA — die zich wat dat betreft niet onderscheiden van sociaal-demokratische kopstukken in andere landen — er niet vies van waren de kiezers (lees: de arbeiders) te beduvelen.

Elske ter Veld: „Tegen de gemeenteraadsverkiezingen van 1990 wist ik dat ik de AAW voor deeltijdwerkers niet mocht verhogen. Thijs (Wöltgens) heeft toen gezegd: stel de bekendmaking daarvan maar tot na de verkiezingen uit. Daar merkt toch geen mens wat van.”

In het interview wees Elske ter Veld ook op wat zij de „schizofrenie van de PvdA” noemde: „Een partij waarvan de fractie op bezuinigingsvoorstellen probeert af te dingen, terwijl de partijleider Wim Kok zijn bewindlieden juist tot nog harder bezuinigen opzweept.”

Wat de ex-staatsekretaris hier signaleert zouden wij niet op deze wijze willen beschrijven. Wij zien de PvdA niet als een partij met twee zielen of twee gezichten. Wat die indruk wekt is de omstandigheid, dat zij om haar taak te kunnen vervullen de mythe in stand dient te houden. Geen twee gezichten heeft de PvdA, maar in de oppositie en

tijdens de verkiezingskampagnes draagt zij een masker. Is zij aan de regering en moet zij, zoals iedere regering in deze samenleving, de belangen van het kapitaal behartigen, dan moet zij, of ze wil of niet, het masker laten vallen. Dan toont zij niet alleen haar ‚andere‘, maar haar ware gezicht. De achterban, waarvan velen haar gezicht nooit eerder hebben aanschouwd, herkennen het gezicht niet. Het leden- en stemmenverlies waardoor de PvdA sinds de kabinetsformatie van 1989 wordt geteisterd is hiervan het gevolg.

Maar de kritiek uit de eigen gelederen is in zoverre misplaatst, dat men de partij niet kan verwijten dat ze in strijd handelt met wat thans het arbeidersbelang is. De crisis waarin de PvdA verkeert is hierdoor ontstaan, dat in de tijd waarin wij thans leven de politieke of wel de burgerlijke emancipatie van de arbeiders, waarvoor de sociaal-democratie ten strijde trok, voltooid is. Voordien trad zij, zoals gezegd, nog voor bepaalde arbeidersbelangen in het krijt. Nu de veranderingen waarvoor zij streed tot stand zijn gekomen is daarvan geen sprake meer.

Wat is de reden geweest dat aan Elske ter Veld — om de woorden van Wim Kok te gebruiken — maar beter haar koffers kon pakken? Zoals wij het zien is zij niet geofferd vanwege meningsverschillen over haar beleid. Het beleid dat zij voerde, dat zegt zij ook nadrukkelijk in het interview, was een kabinetsbeleid. Er is uitdrukkelijk verklaard, dat dit zou worden voortgezet. Sterker, zij verklaart daarin, dat Kok wat de bezuinigingen en harde maatregelen betreft, nog veel verder wilde gaan dan zij. Wat „communicatiestoornissen met de fractie” genoemd werd betekende in feite, dat de fractie — vanwege de crisis — de partij-mythe iets meende te moeten oppoetsen. Daardoor zou het kabinetsbeleid niet veranderen, omdat woorden natuurlijk vrijblijvend zijn. Maar dat oppoetsen van de mythe hield wel in, dat de staatssecretaris die „alleen de ellendige dingen mocht zoals ze het zelf formuleerde, tot zondebok werd gemaakt. De hierboven beschreven taak van de P.d.A bij deelname aan de regering blijft onveranderd. Maar zonder de figuur van Elske ter Veld kan die taak iets meer verhuuld worden.

— 0 —

KRITISCHE KANTTEKENINGEN BIJ EEN BIOGRAFIE VAN DOMELA NIEUWENHUIS

„Wie de geschiedenis van de vroege Nederlandse socialistische beweging schrijft”, zo heeft heel lang geleden Vliegen eens verklaard, „schrijft meteen de geschiedenis van het openbare leven van Domela Nieuwenhuis.” Willem Vliegen was toen hij (in 1902) deze woorden op papier zette een vooraanstaand lid van de SDAP. Een van zijn scherpste critici typeerde hem niet al te lang daarna als „de ontwerper van revisionisme en reformisme”. Vliegen zelf noemde zich „ooit een bewonderaar, vervolgens een vriend en nog weer later een vijand van Domela”. Maar wat er van hem ook kan worden opgemerkt, aan de volstreekte juistheid van de zopas geciteerde woorden valt niet te tornen. „En omgekeerd”, heette het bij hem. Anders gezegd: wie het leven van Domela Nieuwenhuis beschrijft, die beschrijft meteen de vroege, zich socialistisch noemende, beweging. Dat dit echter niet opgaat voor de zojuist verschenen Domela Nieuwenhuis-biografie van Jan Meyers ¹⁾ is ons

1) Jan Meyers, *Domela, een hemel op aarde*, 438 blz., Amsterdam 1993, Prijs fl 55,-.

voornaamste bezwaar tegen dit boek.

Zeker, er worden tal van regels gewijd zowel aan de vreselijke armoede die in het laatste kwart van de vorige eeuw in Nederland heerste als aan de *Sociaal Democratische Bond*, die zich later *Socialistenbond* noemde. Diverse daartoe behorende figuren passeren de revue. De haat die de aanhangers van de bond ondervonden, het brute optreden van de politie, de vervolgingen waaraan zij blootstonden, de buitengewoon zware vonnissen tegen Domela zelf en tegen sommige medestanders, dat alles wordt boeiend beschreven. Ook hun interne meningsverschillen komen aan bod, de scheiding tussen hen die de parlementaire taktiek voorstonden en zij die „onder geen voorwaarde hoegenaamd, ook niet als agitatiemiddel, aan verkiezingen mee wensten te doen”. Maar wat men mist is een historische analyse die de wezenlijke betekenis van de behandelde beweging binnen het raam van haar tijd tracht bloot te leggen. Eerst met zulk een analyse zou de geschiedenis van Domela's leven meteen de geschiedenis van de vroege Nederlandse arbeidersbeweging zijn geweest. Meyers heeft het boeiende leven van Domela kleurrijk beschreven. Maar de historische betekenis van de beweging waartoe hij behoorde en de maatschappelijke achtergrond waartegen die geplaatst moet worden komt bij hem niet uit de verf.

Aanzetten tot een analyse als hier bedoeld, heel belangrijke zelfs, zijn er in het verleden al wel geweest. Het belang ervan was hierin gelegen, dat Domela Nieuwenhuis er uit te voorschijn kwam als een uniek Nederlands verschijnsel, dat geenszins te verklaren valt uit de toenmalige misère van de Nederlandse arbeiders als zodanig, maar uit het bijzondere karakter van die misère. De armoede in Nederland aan het eind van de 19e eeuw was niet groter dan bijvoorbeeld de armoede in Engeland aan het begin ervan, maar de aard ervan was anders.

„Het Nederland der vorige eeuw”, zo schreef Sam de Wolff in een verhandeling over Domela, „leed niet zozeer door het kapitalisme, dan wel door het gebrek daaraan.” Inderdaad, wat de Nederlandse ellende van die dagen kenmerkte, was dat zij in strikte zin niet proletarisch was maar vóór-kapitalistisch op een zeer bijzondere wijze, zoals die zich alleen in Nederland heeft voorgedaan.

Niet alleen Domela Nieuwenhuis was een produkt van de toenmalige typisch Nederlandse verhoudingen, maar ook bijvoorbeeld Multatuli. Op ander terrein was deze, als gevolg van dezelfde omstandigheden, in de Nederlandse samenleving een even uniek verschijnsel. Het is niet toevallig dat de wat oudere Multatuli op de wat jongere Domela een grote invloed heeft uitgeoefend. Over hun verhouding, niet gekenmerkt door eensgezinde opvattingen, maar wel door wederzijdse waardering en wederzijds respect. Aangezien hij zich verre houdt van analyses en verklaringen komt hij niet toe aan een antwoord op de vraag hoe of het komt, dat juist Multatuli ook zeer veel lezers telde onder hen die tot Domela's volgelingen konden worden gerekend.

Het woord ‚volgelingen’ moet overigens niet al te letterlijk worden genomen. Het mag waar zijn dat hij gevolgd werd, niet minder waar is dat hij op zijn beurt volgde. De Sociaal Democratische Bond waarvan hij lid werd was er al eer hij zich daarbij aansloot. En het is minder zó, dat hij in elk opzicht zijn stempel op die bond gedrukt heeft, maar veel-er zó, dat omgekeerd hij door die bond in sterke mate, zij het uiteraard niet volledig, tot dat gevormd is wat hij uiteindelijk is geworden. Alleen hierom al is het onjuist om Domela Nieuwenhuis, gelijk men gedaan heeft, „de grondlegger van het socialisme in Nederland” te noemen. Wat dit punt betreft is Meyers vaag, wederom door gebrek aan analyse. Maar hij vermeldt wel de woorden die Domela ooit sprak toen hem ‚majesteitschennis’ ten laste was gelegd en hij zich voor de rechtbank moest verantwoorden: „niet 4de agitatoren maakten de socialistische beweging, zij werden juist omgekeerd door de

beweging gemaakt”.

Jan en Annie Romein hebben zoals bekend Domela Nieuwenhuis „de apostel der arbeiders” genoemd en hem aldus heel wat beter getypeerd. Maar men hieraan toevoegen, dat hij de ‚apostel’ was van arbeiders die nog geen moderne proletariërs waren, nauwkeuriger gezegd: de apostel van een ‚werkvolk’ dat juist nog geen arbeidersklasse in de moderne betekenis van het woord vormde. Maar de rol die hij vervulde, zijn plaats in de typisch Nederlandse samenleving, was al vakant eer ze door hem werd bezet. Zijn voorafgaande levensloop en zijn karakter maken duidelijk waarom juist hij in aanmerking kwam voor het vervullen van die door de maatschappelijke omstandigheden geschapen vakature.

De Friese plattelandsbevolking noemde hem „*Us Verlosser*”, begrijpelijk vanuit de toenmalige ellende die de geesten als het ware rijp maakte voor messiaanse verwachtingen. De auteur van het boek wijst er op, dat Domela’s optreden met soms welhaast bijbelse allures daar niet weinig toe bijdroeg. Maar hij konstateert tegelijk dat Domela zich zelf niet voor een ‚verlosser’ hield. „Niet ik of wie dan ook kan u verlossen”, zei hij meermaalen tot zijn gehoor, „de arbeiders kunnen alleen zichzelf bevrijden.”

Die bevrijding was niet aan de orde in het tijdsgewricht van zijn agitatie. Toentertijd was zelfs nog geen bescheiden begin gemaakt met wat de b u r g e r l i j k e emancipatie van de arbeidersklasse kan worden genoemd: de voltooiing van de burgerlijke democratie, de aanpassing van de politieke verhoudingen bij de zich inmiddels — in Nederland langzaam — ontwikkelende kapitalistische produktie. Deze wel aan de orde zijnde emancipatie kon alleen via de politiek tot stand worden gebracht. Daar ligt de oorzaak van de steeds scherpere tegenstelling tussen de voor- en de tegenstanders van de parlementaire taktiek, een tegenstelling die door Meyers beschreven, maar niet verklaard wordt.

Ergens maakt Meyers melding van Domela’s voorspelling dat „de triomf van de sociaal-democratie de nederlaag van het socialisme zal zijn”. Op een andere plaats citeert hij wat Domela in 1893 zei op het in Groningen gehouden kongres van de Sociaal Democratische Bond: „De parlementaire socialisten in ons midden zullen misschien wel de naaste toekomst hebben, doch daarom nog niet de toekomst . . .” Meyers citeert die woorden bijna terloops. Hij doet er praktisch niets mee. Bij hem ontbreekt de analyse, dat Domela Nieuwenhuis weliswaar met de genoemde uitspraken gelijk had, maar dat niettemin het h i s t o r i s c h e gelijk aan de kant van de parlementairen was. En zoals hij de in 1894 met de oprichting van de SDAP definitief geworden splitsing niet *verklaart*, zomin *verklaart* Meyers de ondergang van de Socialistenbond, die onvermijdelijk werd toen de verhoudingen veranderden waaraan hij zijn ontstaan dankte.

Meyer’s levensbeschrijving van Domela, de apostel die „geen verlossing na de dood, maar de hemel op aarde” predikte, is derhalve niet tevens de beschrijving van de geschiedenis van de Nederlandse arbeidersbeweging geworden. Maar daarmee wil niet gezegd zijn dat het geen waardevolle of boeiende beschrijving zou zijn.

Meyers heeft voor zijn boek gebruik gemaakt van een indrukwekkende hoeveelheid bronnen. Daartoe behoren in de eerste plaats archieven, waaronder behalve het archief van Domela Nieuwenhuis zelf (waarin zijn korrespondentie) onder meer die van Cornelissen, Van der Goes, Troelstra, Douwes Dekker (Multatuli) en enkele anderen alsmede gemeentearchieven. Verder raadpleegde hij een groot aantal kranten en periodieken uit de betreffende periode waaronder uiteraard bladen als *Recht voor Allen*, *De Werkmansbode*, *De Vrije Socialist* en diverse organen van de SDAP. Meer dan zes bladzijden beslaat voorts de lijst van de door hem geraadpleegde literatuur waaronder praktisch alle werken van Domela zelf. Door de bestudering van al dit materiaal is Meyers in staat geweest een

studie te schrijven met méér feiten en bijzonderheden dan in eerder verschenen werken over Domela, dat met inbegrip van diens gedenkschrift „*Van Christen tot Anarchist*”, er nog van afgezien dat die in 1910 verscheen, enkele jaren eerder werd geschreven en derhalve niets bevat omtrent op zijn minst de laatste tien jaar van zijn leven.

Meyers is duidelijk te werk gegaan zonder vooroordelen. Telkenmale heeft hij, voor zover dat nodig was, zich met klem gekeerd tegen de volstrekt onjuiste dan wel lasterlijke schildering die, met Vliegen als gunstige uitzondering, de voormannen van de SDAP, in het bijzonder wel Troelstra en Schaper, voor Domela gegeven hebben. Evenals ooit door mevrouw Vetter-Samuels is aangetoond ²⁾ laat ook Meyers er geen twijfel over bestaan dat Domela in de drie jaar dat hij lid was van de Tweede Kamer, anders dan zijn tegenstanders hebben beweerd, een grote hoeveelheid zeer belangrijk werk heeft verricht.

Zoals gezegd: het boek van Meyers is een *persoonsbeschrijving*. Het verhaalt Domela's lotgevallen, zijn vreugden en het bittere verdriet dat hij in zijn privéleven heeft gekend, alsmede de zowel zwakke als de sterke kanten van zijn karakter. Tot die sterke zijden, zijn sterkste wellicht, behoort het feit dat hij, ook nadat hij anarchist was geworden, nooit enige concessie heeft gedaan aan de burgerlijke maatschappij, dat hij tot aan het eind van zijn leven altijd en onverzwakt aan de zijde van de verdrukten stond en hun ‚apostel’ is gebleven. Hij stond daar niet als gevolg van zijn denkbeelden, maar o n d a n k s zijn denkbeelden, die niet meer met de maatschappelijke werkelijkheid strookten toen de kleinburgerlijke verhoudingen van het achterlijke kleinburgerlijke Nederland al lang niet meer kleinburgerlijk waren en de arbeiders aan een ‚apostel’ geen enkele behoefte meer hadden. Aan zijn ‚apostelschap’ ontleende Domela Nieuwenhuis onder de voor-kapitalistische verhoudingen van weleer zijn grote kracht. In later tijd werd het een bron van zwakte. Maar tot goed begrip van zowel zijn zwakte als zijn betekenis en kracht dienen de verhoudingen in het oog te worden gevat die door Meyers nauwelijks en in ieder geval hoogst onvoldoende worden onderzocht.

Evenwel: Meyers brengt ontegenzeggelijk de persoon van Domela Nieuwenhuis als mens van vlees en bloed tot leven. Hoewel hij bepaald niet onkritisch tegenover Domela staat getuigt zijn tekst van objectiviteit. Wat hem niet verhindert de vloer aan te vegen zowel met de machthebbers uit de beschreven periode als met de politieke tegenstanders van Domela vanwege de ronduit schandelijke manier waarop deze door hen is bejegend. Waarbij dan weer valt op te merken, dat Meyers wel de staf breekt over de persoonlijke ruzies en scheldpartijen (over en weer), maar geheel buiten beschouwing laat dat dergelijke persoonlijke conflicten nooit anders dan de façade zijn waarchter men de *wezenlijke* geschillen dient op te sporen.

Jammer genoeg wordt het boek van Meyers ontsierd door een overigens niet al te groot aantal wonderlijke interpretaties. Wat hij over Marx of over het marxisme te berde brengt snijdt — om het zacht uit te drukken — weinig hout en er zijn wel meer passages te vinden waarbij vraagtekens kunnen worden gezet. Maar naast datgene wat wij reeds in de aanhef van deze recensie ons hoofdbezwaar hebben genoemd verliezen zij min of meer hun betekenis. „*Domela, een hemel op aarde*” bevat, voor wie het uitsluitend om de p e r s o o n van de ‚apostel der arbeiders’ te doen is, een schat aan deels nieuw feitenmateriaal en tot dusver verontachtzaamde gegevens.

C.B.

2) Het werk van mevrouw Vetter werd uitvoerig besproken en geciteerd in een door Albert de Jong samengestelde bloemlezing uit het werk van Domela Nieuwenhuis.

EEN SLECHTE FILM OVER DE 17^e JUNI

Op dinsdag 15 juni j.l. heeft de Duitse televisie een drie kwartier durende film over de arbeidersopstand van 17 juni 1953 in het toenmalige Oost-Duitsland uitgezonden. Een naar onze smaak uitermate slechte film. Deze documentaire, bestaande uit archiefbeelden, afgewisseld met interviews van personen die de gebeurtenissen van destijds hebben meegemaakt, wekte de — geheel verkeerde indruk — dat de opstand van de 17e juni iets was dat zich uitsluitend in Oost-Berlijn afspeelde. Héél terloops werd nog even gewag gemaakt van onrust in Mecklenburg. Maar eigenlijk werd daar slechts met hooguit een paar woorden van gerept.

Een van de geïnterviewden, een vrouw, verklaarde nadrukkelijk dat het een arbeidersopstand was geweest. Aan dat feit werd verder drie kwartier lang volstrekt geen aandacht besteed. Dat weliswaar de beweging begon met het protest van de bouwvakkers in de toenmalige Stalinallee tegen de verhoging van de produktienormen, maar dat in minder dan 24 uur dat protest uitgroeide tot een opstand die zich over geheel Oost-Duitsland verbreidde, dat bleef de tv-kijker volstrekt onthouden.

Eén van de getuigen van toen verklaarde: „Als de Russen niet hadden ingegrepen en de opstand niet zo snel onderdrukt was, dan zouden de twee Duitse staten destijds al verenigd zijn.” Maar de opstandige arbeiders hebben destijds nadrukkelijk te kennen gegeven, dat die vereniging voor hen nu bepaald niet zo aantrekkelijk was. Zij keerden zich wel tegen Ulbricht en konsorten, maar van Konrad Adenauer, de toenmalige Westduitse Bondskanselier, moesten ze al evenmin iets hebben. Beiden zagen ze als de representanten van een regiem, dat ze strijdig achtten met hun belangen. Dat ze tegelijkertijd uiting gaven aan sympathie voor Ollenauer, de leider van de Westduitse sociaal-demokraten, was kennelijk een gevolg van illusies. Wat de getuige verwoordde was de schildering die de regering in Bonn en de partijen in de Bondsrepubliek van de Oostduitse opstand hebben gegeven. Die verdraaide kijk op de zaak, is ook die welke de maker van de documentaire via het beeldscherm heeft willen opdringen.

— 0 —

STRIJD VAN DE KOMPELS DER KALIMIJNEN IN VOORMALIG OOST-DUISTLAND

In het vorige nummer van *Daad en Gedachte* hebben wij heel in het kort melding gemaakt van de aktie van de arbeiders van de kalimijnen in het Thüringse stadje Bischofferode in het industriegebied rond Halle en Merseburg in voormalig Oost-Duitsland. Wij beschikken inmiddels over meer gegevens omtrent hun optreden en de achtergrond ervan en kunnen er dus uitvoeriger over berichten.

De kalimijnen in voormalig Oost-Duitsland worden gezamenlijk geëxploiteerd door de Mitteldeutsche Kali A.G. (MDK). Kort geleden zijn de Treuhand en de vakbond, de Gewerkschaft Bergbau und Energie, het er met elkaar over eens geworden hoe voortaan de kalimijnbouw in het nu verenigde Duitsland moet functioneren. Hun plannen voorzien in een fusie van de MDK met de Westduitse onderneming Kali und Salz A.G., tot voor de zogenaamde ‚Wende‘ de grootste konkurrent van de MDK. Er wordt een monopolie

geschapen. Voor de mijnwerkers van Bischofferode zal er dan geen werk meer zijn. Tegen het eind van dit jaar zal de mijn in Bischofferode worden stillelegd. Het nieuwe concern heeft — om een goede prijs te kunnen bedingen — minder kali nodig dan er nu reeds in al de mijnen tezamen wordt geproduceerd.

Niemand had er op gerekend dat de mijnwerkers uit Bischofferode een felle protest-aktie zouden ondernemen. Toen er nog niet zo lang geleden van de 2000 arbeidsplaatsen aldaar 1300 werden geschrapt roerden ze zich nauwelijks. Maar tegen de sluiting kwamen ze in verzet. In april, kort voor Pasen, demonstreerden ze en vervolgens werd de mijn bezet. Zelfs gedurende de paasdagen bleef een groot deel van de bezetters ondergronds.

Voor de ingang van de mijn werd een bijna acht meter lang zwart spandoek aangebracht waarop met rode letters stond geschreven: „Deze onderneming is bezet”, Van de vakbond „Bergbau und Energie” hoorden de bezetters weinig. „Geen wonder”, menen ze, „want aan de fusieplannen heeft de vakbond meegewerkt.” „Die heeft ons”, zeggen ze, „verraden en verkocht.” Maar een plaatselijke slagerij heeft zich solidair getoond en twintig kilo gehakt aan de bezetters doen toekomen.

De vakbond heeft wel geprobeerd zich te verontschuldigen. „De fusie”, zo is van die zijde betoogd, „was nodig omdat daardoor in totaal 7000 arbeidsplaatsen behouden konden worden. Die in Bischofferode helaas niet.”

De mijnwerkers wilden zich met dergelijke woorden niet tevreden stellen. Ze weten maar al te goed dat wanneer de sluiting doorgaat ze in de regio niet opnieuw aan de slag zullen komen met wat voor arbeid dan ook. Een naburige spinnerij is al stilgelegd; in een naburige cementfabriek brandt nog slechts één oven en het werk op de melkfabriek stelt ook al niets meer voor.

Intimideren lieten de kompels zich niet. Voor een protestmeeting wees de politie hun een zo afgelegen plaats toe, dat vrijwel niemand iets van de meeting zou hebben gemerkt. Ze pikten het niet en wisten, na een paar gevechten met de agenten, een andere plek te veroveren.

Kali und Salz AG-direkteur Teusch wees er op, dat de mijn in Bischofferode jaarlijks 20 miljoen Mark verlies leed. „Wie zou”, zo voegde hij er aan toe, „zo’n mijn nu willen overnemen.” Het personeel slaagde er echter in zo iemand te vinden: Johannes Peine, de directeur van een aantal in cement en kalk handelende ondernemingen in Westfalen, die silo’s bouwen en recycling-installaties ontwerpen en jaarlijks voor 100 miljoen Mark omzetten.

In dorpen in de buurt van Bischofferode heeft Peine al twee bedrijven overgenomen. Toen de ondernemingsraad hem benaderde heeft hij de mogelijkheden grondig onderzocht en gemerkt dat voor Kali uit Bischofferode goede mogelijkheden waren. Voor een bepaalde dag stonden er onderhandelingen tussen hem en de Treuhand op het programma. De mijnwerkers van Bischofferode waren in het resultaat daarvan zeer geïnteresseerd. Ze charterden een bus en reden naar de zetel van de Treuhand in de Leipzigerstrasse in Oost-Berlijn. Ze werden opgewacht door de politie, maar toen er niet meer dan zes mijnwerkers met een spandoek de bus verlieten rukten de drie manschapswagens van de politie in.

De onderhandelingen duurden lang. Eindelijk, eindelijk verschenen de woordvoerder van de Treuhand Wolf Schöde, de heer Teusch en Peine. Schöde en Teusch verheelden niet dat deze Johannes Peine, de gegadigde, hun eigenlijk hoogst ongelegen kwam. Immers, de sluiting van de mijn in Bischofferode zou ertoe bijdragen de marktpositie van de overige kalimijnen te verbeteren. Overname door Peine zou weer concurrentie doen ontstaan.

Peine kreeg kennelijk maar weinig kans de kalimijn in Bischofferode over te nemen. En de tijd drong. Eind april al zou de fusie-overeenkomst worden getekend. Als dat eenmaal was gebeurd zou Peine met een monopolie-onderneming moeten onderhandelen. Succes was dan erg onwaarschijnlijk. Schöde wilde het doen voorkomen alsof Peine ook na het tekenen van de overeenkomst nog wel kans zou hebben, maar de arbeiders traptten daar niet in. „Dat gelooft toch geen mens”, riep er een. Ze besloten de kalimijn bezet te houden. „Zonder bezetting”, zo verklaarden ze „zijn we sowieso het kind van de re-

De mijn van Bischofferode bleef inderdaad bezet. Zoals we al in ons juninummer schreven trok midden-mei een grote delegatie naar Berlijn om voor het gebouw van de Treuhand te demonstreren tegen de sluiting van de mijn en voor de overname door de Westfaalse ondernemer Peine. Ditmaal stootte de delegatie op een grote politie-eenheid. Vier kompels werden gearresteerd en moesten zich aan een bloedproef onderwerpen (!). Negen politiemannen werden bij de botsing gewond. Het Treuhandgebouw werd met eieren, flessen en konservenblikken bekogeld.

Kort daarna bezetten de demonstrerende mijnwerkers het kruispunt Leipzigerstrasse/Otto Grotewohl Strasse. Toen de Teuhandpresident Birgit Breuel het gebouw verliet ontstonden er opnieuw botsingen tussen de demonstranten en de politie. Kort voor middernacht werd het kruispunt ontruimd. Volgens *Die Tageszeitung* van 19 mei j.l. keerden de arbeiders uit Bischofferode tegen 2 uur 's nachts per bus naar Thüringen terug met de inmiddels vrijgelaten vier die gearresteerd waren.

Volgens mondelinge informatie van Oostduitse kameraden, die wij in juni hebben weergegeven, zijn de kalikompels pas een paar dagen later afgereisd nadat zij toezeggingen zouden hebben ontvangen. Hoe de feiten precies liggen onttrekt zich aan onze waarneming.

Die Tageszeitung citeert de 41-jarige Gerd Jütterman, die voorzitter is van de ondernemingsraad van de kalimijn in Bischofferode. Volgens hem heeft de Berlijnse politie ‚rellen’ geprovoceerd. Toen er geprobeerd werd om mijnwerkers te arresteren die met eieren hadden gegooid kwamen zelfs rechercheurs in burger in aktie die zich tussen de demonstranten bevonden. In een zijstraat stond een pantservoertuig gereed. Een van de gearresteerden had een blauw ook en schaafwonden in het gezicht. Hij moest zich onder doktersbehandeling stellen.

Inmiddels was — zo bleek uit het tv-programma *Tagesschau* van 4 juli j.l. — de aktie tegen de sluiting van de kalimijn van Bischofferode op die datum nog altijd niet ten Bij de ondergrondse bezetters bleken zich toen 21 vrouwen te hebben gevoegd. De weerstand tegen de mijnsluiting was duidelijk toegenomen. Onze Oostduitse informanten hebben aangekondigd dat ze naar Bischoffsrode zullen gaan om met de bezetters te praten. Ze zullen ons op de hoogte houden. (Afgesloten op 8 juli '93).

— 0 —

NOG EEN BEZETTING IN OOST-DUITSLAND

De kalimijn in Bischofferode is niet het enige bedrijf in Oost-Duitsland dat de laatste tijd door arbeiders is bezet. Er zijn er meer. Daartoe behoort onder andere een kogellagerfabriek in Leipzig waarvan het personeel in verzet is gekomen tegen een dreigend massaoantslag. De bezetters bleven aan het werk, de produktie ging voort. De bedrijfsleiding

bedrijfsleiding werd niet tot het complex toegelaten en richtte een ‚noodkantoor‘ in, waarvoor intrek werd genomen in een nabijgelegen *Gästehaus*. Na een week versperden de arbeiders de bedrijfsleiding ook de toegang tot dit pand.

Dat gebeurde na het mislukken van onderhandelingen tussen bedrijfsleiding en vertegenwoordigers van het personeel waartoe de Saksische minister van economische zaken het initiatief had genomen. Door de teleurstelling daarover nam de spanning toe. Er was voorgesteld om het ontslag van 600 van de in totaal 2065 personeelsleden voorlopig uit te stellen en door een onafhankelijke persoon te laten onderzoeken in hoeverre dat ontslag wel rechtmatig was.

De teleurstelling leidde vooralsnog niet tot stopzetting van de produktie. Nóg kwam het niet tot een ‚wilde‘ staking, maar een oplossing ligt niet direkt in het verschiep.

De kogellagerfabriek in Leipzig is na de ‚Wende‘ en via bemoeiingen van de Treuhand in juli 1990 overgenomen door een kogellagerbedrijf in het Westduitse Schweinfurt. Sindsdien heeft de Oostduitse dochteronderneming 365 miljoen Mark verlies geleden. Volgens de voorzitter van de Leipziger ondernemingsraad, een zekere Olav Schar, is dat verlies veroorzaakt door het streven van het Schweinfurter moederbedrijf zich op kosten van de dochterbedrijven in Oost-Duitsland te saneren. Tot aan de overname was de fabriek in Leipzig niet in de rode cijfers en nam zij op de wereldmarkt een goede positie in. Volgens Schar was er duidelijk sprake van uitschakeling van een konkurrent.

De in Leipzig gekoesterde hoop, dat de centrale ondernemingsraad in Schweinfurt zich solidair zou verklaren met de kollega’s van het dochterbedrijf is niet vervuld. Volgens sommige ingewijden zal ondanks de bezetting het aangekondigde ontslag niet kunnen worden tegengehouden.

Onze laatste inlichtingen hieromtrent dateren van 6 juni j.l. De afloop van het konflikt is ons helaas niet bekend. Wat we wel weten: het verzet tegen het dreigende ontslag op grote schaal is typisch voor de huidige sociale verhoudingen in Oost-Duitsland. De arbeiders daar verzetten zich met een reeks van akties van grote of kleine omvang tegen de aanslagen op hun bestaanszekerheid.

— O —

BOTSINGEN TUSSEN ONDERNEMERS EN ARBEIDERS IN FRANKRIJK

In Frankrijk hebben diverse ondernemers een nieuwe methode uitgevonden om de loonkosten te drukken. Ze zoeken het niet in een *vermindering* van het personeel, niet in het scheppen van een aantal arbeidsplaatsen, het middel dat ze hanteren is de *chantage*. Ze zeggen niet een aantal personeelsleden ontslag aan, ze dreigen het h e l e personeel te ontslaan, met andere woorden: het bedrijf stil te leggen en de produktie te beëindigen wanneer niet genoeg wordt genomen met een — veelal aanzienlijke — loonsverlaging.

Gezien de economische situatie, dat wil zeggen de al vele jaren achtereen voortdurend stijgende werkloosheid die thans in Frankrijk 11 procent van de beroepsbevolking draagt, is het duidelijk dat de ondernemers er op spekuleren, dat de arbeiders wel geneigd zullen zijn de bittere pil te slikken.

Ruim twee jaar geleden stelde een fabriek in Angers de 143 werknemers voor de keus tussen onmiddellijk ontslag of het aanvaarden van een loonsverlaging van maar liefst

twintig procent. De directie verklaarde dat dit laatste, vanwege de bedrijfsresultaten noodzakelijk en onvermijdelijk was. Maar zo gemakkelijk als de directie het zich had voorgesteld ging het niet. Niet minder dan 112 arbeiders van de 143 weigerden met de loonsverlaging akkoord te gaan. Die 112 werden vervolgens ontslagen en daarna nam het bedrijf 90 nieuwe personeelsleden in dienst, uiteraard tegen een geringer loon dan dat van hen die ontslagen waren.

De vlieger bleek uiteindelijk niet op te gaan. Het bedrijf werd voor de rechter gedaagd. Niet alleen ambtelijke molens, maar ook die van de justitie malen langzaam. De voor de behandeling van een dergelijke zaak aangewezen rechtbank heeft eerst na geruime tijd uitspraak gedaan. Die kwam er op neer, dat er voor het ontslag van de 112 geen enkele economische noodzaak was geweest. De winsten waren inmiddels gestegen, de productie was toegenomen en er was in de verstreken periode ook voor een aanzienlijk bedrag geïnvesteerd. Bovendien was het bedrijf in gebreke gebleven een sociaal plan voor het ontslag te maken. De firma werd niet alleen veroordeeld tot het alsnog betalen van de lonen over een tijdvak van 11 maanden. Het bedrijf moest ook aan de sociale verzekeringsinstancies de inmiddels betaalde uitkeringen vergoeden.

Niemand zal wel zo naïef zijn te geloven, dat de rechtbank in Angers zich mede door sympathie voor de arbeiders heeft laten leiden. Veeleer is er gekeken naar de steeds ernstiger financiële gevolgen van de grote werkloosheid voor de sociale diensten van de Franse staat. Wie daar inmiddels eveneens naar heeft gekeken is de onlangs aangetreden regering Balladur. Die had aangekondigd dat ze, indien het hele personeel van een bedrijf met loonsverlaging akkoord ging (en er dus geen ontslagen zouden vallen) ¹⁾ de helft van het geaccepteerde nadeel zou vergoeden. De slimme regering had namelijk uitgerekend, dat dit minder zou kosten dan de te verwachten toename van de werkloosheidsuitkeringen. Voor de ondernemers was dat natuurlijk het signaal om het middel van de hierboven beschreven chantage nog ruimer te gaan toespassen. Wat lette hen, zo redeneerden zij, op grote schaal loonsverlagingen aan te kondigen? Nu de overheid de helft daarvan aan de arbeiders zou vergoeden, zouden die immers eerder bereid zijn zo'n verlaging te aanvaarden. De geschrokken regering kondigde daarop haastig aan dat zij van de in het uitzicht gestelde regeling afzag. Zij beperkte zich met een dringende oproep tot de ondernemers om verdere loonsverlagingen of ontslagen, indien ook maar enigszins mogelijk, achterwege te laten. Het Franse ondernemersverbond noemde de oproep onmiddellijk „onrealistisch”.

Inmiddels staan voor de Franse bedrijven ook andere wegen open wanneer zij de loonkosten — waartoe ook hun aandeel in de hoge sociale premies behoort — willen drukken. Eén daarvan is de verplaatsing van de onderneming naar het buitenland, naar een van de landen met lage lonen uiteraard. In verband met voorgenomen verplaatsing hebben sommige bedrijven zoals *Rhône-Poulenc* en de tot een Brits concern behorende beschuitfabriek *Corvisart* reeds sluiting aangekondigd. De arbeiders van deze twee fabrieken zijn daarom tot actie overgegaan en hebben daarbij gegrepen naar een methode die ook in het jongste verleden al door Franse arbeiders is toegepast. Zij hebben eind juni j.l. de respectievelijke directeuren in gijzeling genomen.

De directeur van Rhône-Poulec kondigde tijdens een bijeenkomst van de ondernemingsraad op vrijdag 18 juni aan, dat de fabriek op maandag 21 juni zou worden gesloten. Het personeel ging onmiddellijk in staking, bezette het bedrijf en zorgde er voor dat

1) Het plan van de regering kwam er natuurlijk in feite op neer dat de regering van harte wilde meewerken aan de chantage van de ondernemers.

directeur Robert Hazebrouck het bedrijf niet kon verlaten. Via de telefoon deelde deze aan het Franse dagblad *Libération* mee dat hij weliswaar gevangen werd gehouden, maar korrekt werd behandeld.

Zowel bij de fabriek van Rhône-Poulenc als bij de fabriek Corvisart ging het niet om een sluiting wegens verplaatsing naar een land met lage lonen, maar om een concentratie van de produktie in een andere fabriek van dezelfde onderneming, respektievelijk in Zwitserland en naar een plaats binnen de Franse grenzen gelegen.

Ongeveer in dezelfde tijd dat deze twee bezettingen met gijzeling plaats vonden was er ook sprake van een gijzeling van vier staffunktionarissen van de met sluiting bedreigde mijn *Lormines* in Hayange, de laatste nog in bedrijf zijnde ijzermijn in Frankrijk.

Landelijke Franse dagbladen zoals *Libération* en *Le Monde*, waaraan wij de feiten omtrent de drie gevallen van gijzeling hebben ontleend, zijn met de berichtgeving omtrent wat voor akties van de arbeiders ook altijd buitengewoon sober en beknopt. Ze kunnen ze wel voor een groot deel verzwijgen maar niet allemaal. Maken ze er melding van, dan veelal in weinige regels. Dat wordt hun kennelijk ingegeven door de gedachte, dat men 'geen slapende honden wakker moet maken'. Het gevolg is, dat wij niet op de hoogte zijn, noch van de verdere gang van zaken, noch van de afloop. Wat wij wel weten is, dat gijzeling van direktoren in Frankrijk al verscheidene keren heeft plaats gevonden. Voor zover wij ons herinneren heeft het een keer tot ingrijpen van de gendarmerie geleid, een andere keer werd daardoor vrij snel een kompromis bereikt. Direkt met de arbeiders wel te verstaan. Bij bezettingen die met gijzeling van directeur of staffunktionarissen gepaard gaan is altijd sprake van een spontaan initiatief van onderop. Het gaat daarbij om vormen van zelfstandige arbeidersstrijd. Vandaar dat wij er in een blad als het onze de aandacht op hebben gevestigd.

— O —

HET ROTTERDAMSE GEMEENTEBESTUUR VIEL ZICH EEN BUIL

Heeft u het gemerkt lezer? Het Rotterdamse gemeentebestuur — PvdA-burgemeester, PvdA-wethouders en een PvdA-meerderheid in de raad — heeft zich een enorme buil gevallen bij zijn pogingen de stiptheidsakties van de vuilnismannen te breken. Te breken, zoals men dat van een rechtgeaard PvdA-gemeentebestuur verwachten kon.

Eerst werd een poging daartoe gedaan door een partikulier bedrijf met onderkruipers in te schakelen. Je kon waarempel juist van een PvdA-bestuur verwachten, dat het er geen flauw vermoeden van had dat zoiets faliekant moest uitpakken. Enige notie van wat er bij aktievoerende gemeentewerklieden leeft? Nee meneer, niet de minste! Een stiptheidsaktie maakte plaats voor een volledige staking. En derhalve moest de gemeente inbinden.

Het PvdA-bestuur wist er onmiddellijk iets op te vinden. Waren de arbeiders op die manier niet klein te krijgen, de klassejustitie zou er wel voor zorgen. Dus naar de rechter gestapt. Maar in de rechtszaal stonden de vertegenwoordigers van het kollege pas goed voor schut.

Hoe nu?, sprak de rechter, u verlangt van mij dat ik een stiptheidsaktie verbiedt. Maar bij een stiptheidsaktie houdt men zich — vandaar ook de naam — stipt aan de regels. U kunt toch niet van mij vergen dat ik de vuilnismannen veroordeel omdat ze zich aan de regels houden die notabene door u zijn opgesteld.